

Oorlogsmonumenten en andere gedenktekens met herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog in de gemeente Lichtenvoorde

Inleiding

Overal in Nederland staan monumenten die de herinnering aan personen of gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog levend proberen te houden. Ze werden na de bevrijding opgericht en zijn een eerbetoon aan de vele slachtoffers. Bij veel van deze monumenten wordt een jaarlijkse herdenking gehouden. Ook Lichtenvoorde heeft enkele gedenktekens uit die tijd en een herdenking op 4 mei. Na de bevrijding in april 1945 werd op 24 juli van dat jaar een comité samengesteld voor de oprichting van een gemeentelijk gedenkteken. Enkele jaren later – in 1948 - kon het beeld aan de Dijkstraat onthuld worden. In dezelfde periode werd in twee kerken een herinneringsplaquette voor de gevallen uit de meidagen van 1940 aangebracht. Tijdens de oorlog werd door particulieren, door het Rode Kruis en door ondergrondse organisaties hulp aan slachtoffers gegeven. De broeders van de Vakschool Harreveld gaven onderdak aan krijgsgevangenen uit het kamp Rees (Dld) en de familie Hulshof van de Koolmansdijk in Lievelede herbergde een groot aantal onderduikers. Als teken van dank ontvingen zij een herinneringsplaquette.

Door de oud-Indiëmilitairen zijn na de politioele acties in Nederlands-Indië twee gedenktekens geplaatst, één vóór het bordes van het gemeentehuis en één in Zieuwent op het voormalige kerkhof. In Vragender zijn in 1982 een drietal banken geplaatst ter herinnering aan de gevallen uit 1940. Het H.Hartbeeld bij de Bonifatiuskerk is het éérste oorlogsbeeld van Lichtenvoorde en werd in 1941 opgericht als teken van dank voor het behoud van mensenlevens in de meidagen van 1940.

Dit overzicht zal de monumenten onderscheiden, naar de aard en het doel waarvoor ze zijn opgericht, namelijk: monumenten voor de gevallen, monumenten, opgericht uit dankbaarheid en monumenten waarvan de relatie met de oorlog niet duidelijk is. Deze laatste groep betreft de veldkruisen en een Mariakapel. De gedenkplaatsen worden tegenwoordig opgenomen in toeristische routes.

Pentekening van het gemeentelijke oorlogsmonument. C.M.J. v. Velden maakte in 1985 deze prent bij gelegenheid van de herdenking van 40 jaar bevrijding.

Monumenten voor gevallen

Monument 'Vrede - Vrijheid - Recht'

Plaats: Dijkstraat Lichtenvoorde

Onthuld: 22 mei 1948

Ontwerper: André P. Schaller, Amsterdam

Beschrijving: Het beeld is een statige kubistische St. Jorisfiguur van natuursteen, met in de hand een zwaard dat rust op een overwonnen draak aan zijn voeten. Het beeld staat op een natuurstenen zuil met daarop de tekst: 1940 – 1945, VREDE, VRIJHEID, RECHT. Het is opgericht uit dankbaarheid voor de bevrijding en ter nagedachtenis aan de oorlogsslachtoffers. In een toelichting aan het oprichtingscomité schrijft een zekere J. Bicker: 'Het verhaal van Sint Joris en de draak is een vroegchristelijke legende uit de vijfde eeuw. Sinds de elfde eeuw staat deze vertelling symbool voor de strijd tussen goed en kwaad. Met het beeld wordt uitdrukking gegeven aan de overwinning op de bezetter. Sint Joris geeft niet de strijd zelf weer, wel echter de gestreden strijd. De draak ligt machteloos neer en de sterke macht van Sint Joris is 'in ruste', zij het waakzaam voor een eventuele nieuwe strijd.' Het oprichtingscomité kwam voor het eerst in juli 1945 bijeen o.l.v. pater N. de Wit: de initiatiefnemer. Het monument is bij de onthulling op 22 mei 1948 overgedragen aan het gemeentebestuur. André Schaller was een jong Amsterdams kunstenaar. Op de plaats van het beeld stond voor die tijd een Julianaboom. Onder het monument bevinden zich twee oorkonden. De eerste uit 1937 meldt het planten van de Julianaboom. De tweede uit 1948 laat weten dat bij het vellen van de Julianaboom de eerste oorkonde uit 1937 is gevonden en dat het nieuwe verzetsmonument op de plaats van de boom zal komen te staan. De in dit document genoemde onthullingsdatum: acht mei 1948 is onjuist. Het gedenkteken is een gemeentelijk monument. Tijdens de jaarlijkse dodenherding op 4 mei wordt een krans gelegd.¹

Het beeld zoals het sinds 1948 aan de Dijkstraat staat.

Door de knappe compositie van strakke geometrische vormen straalt het beeld kracht en overwinning uit. Het beeld behoort tot de beste beeldende kunstwerken van Lichtenvoorde.

Oorkonde.

Deze boom is geplant op

7 Januari 1937

ter luisterrijke herdenking van het huwelijk van

H. H. H. Prinses Juliana

der Nederlanden

met

Z. D. H. Prins Bernhard

van Lippe-Biesterfeld

door den Eere-Voorzitter v. h. Plaatselijk Feest. Comité

den Edelaachtbaren Heer

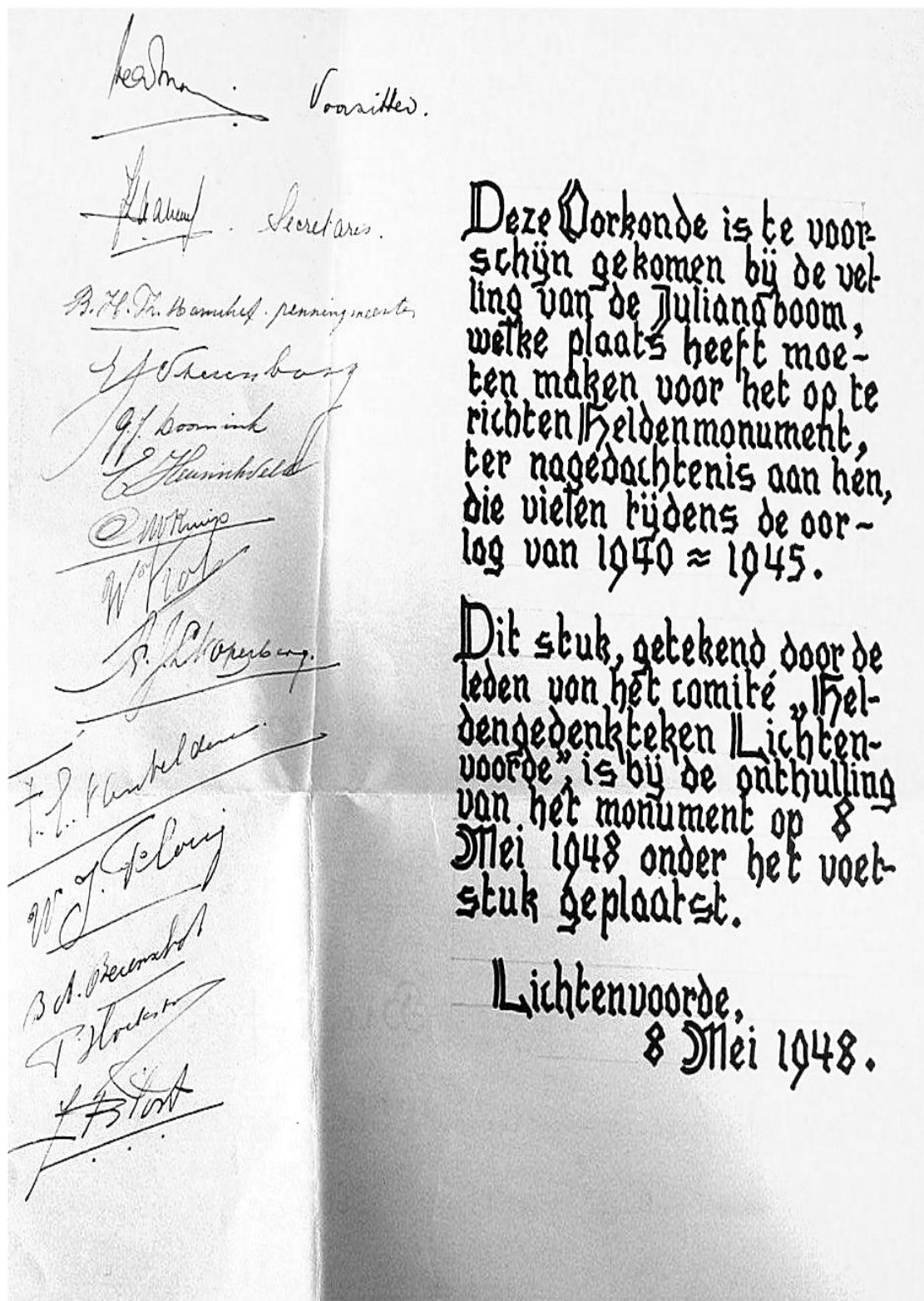
A. J. van de Laar, burgemeester van Lichtenvoorde,

waarvan deze oorkonde opgemaakt en ondertekend

door de leden v. h. Plaatselijk Feest. Comité

te L'voorde, 7 Jan., 1937.

De oorkonde uit 1937. De namen van de prins en de prinses zijn met rode inkt geschreven, evenals de datum 7 januari 1937.

De oorkonde uit 1948 die onder het voetstuk van het beeld is geplaatst. De handtekeningen op de oorkonde zijn van: 1. [onleesbaar], voorzitter; 2. [onleesbaar] secretaris; 3. B.H.Th. Manschot, penningmeester; 4. [?] J. Sterenberg; 5. G.J. Doornink; 6. E. Heusinkveld; 7. [?] W. Kruip; 8. W.F. Kots; 9. A.J. Koperberg; 10. [onleesbaar]; 11. W.J. Flory; 12. B.A. Berenschot; 13. P. Hoekstra; 14. J.B. Post.

Lichtenvoorde eert zijn gevallenen

Zaterdagmiddag werd gedenkteken onthuld

Nauwelijks was de bevrijding van ons land een feit of de Z.E. Pater de Wit O.F.M., toen kapelaan te Lichtenvoorde, thans rector te Nieuwe Niedorp, nam het initiatief tot de oprichting van een comité, dat er voor moest zorgen, dat Lichtenvoorde — het klein-Engeland van ons gewest — een waardig monument zou krijgen ter nagedachtenis van hen, die in de strijd voor vrijheid, recht en vrede het hoogste offer brachten. Zaterdagmiddag heeft dit comité het gedenkteken aan het gemeentebestuur van Lichtenvoorde overgedragen, echter niet eerder dan na veel moeizame arbeid.

Om 3 uur trok een stoet onder tromgeroef naar het statige monument met zijn prachtige entourage van jong groen.

„Houdt heldenschaar gereed”

Nadat de Harmonie o.l.v. de heer Kopenberg „Le Chant des Agnes” had uitgevoerd, wees de initiatiefnemer in een gloedvolle toespraak o.m. op de symbolische betekenis van deze plechtigheid. „Het monument wil niet alleen het feit van de bevrijding vastleggen, maar in de eerste plaats uitdrukking geven aan 't respect, dat wij voelen voor hen, die het grote offer van hun leven brachten in de strijd tegen een meedogenloze bezetter.

„Mortui adhuc loquuntur”, gestorven zijnde spreken zij nog”. Spr. wees vervolgens op het top punt van naastenliefde, dat deze mannen in hun leven bereikten en hoopte, dat dit gedenkteken er steeds aan zou herinneren, dat 't nodig is een heldenschaar gereed te houden om — als Sint Joris — een opnieuw dreigende draak te verpletteren.

„Gestreden strijd”

Het was het dochttertje van Burgemeester v. d. Waals, dat daarop het monument onthulde, waarna zij een bouquet voor het beeld neerlegde. De harmonie zette het Wilhelmus in.

Namens de 10.000 inwoners dankte de Burgemeester, waarna hij een korte explicatie gaf van het uitgebeelde. „Deze Sint Joris geeft niet de strijd zelf weer, wel echter de gestreden strijd. De draak ligt machteloos neer en de sterke macht van Sint Joris is „in ruste”, zij het waak-

zaam voor een eventuele nieuwe strijd!” Spreker dankte in het bijzonder de aanwezige, jonge kunstenaar, die zich op zo verheven wijze van zijn taak had gekweten en wakte op tot aankbaarheid jegens hen, die alles gaven, te tonen door „onszelf te geven in het streven naar vrede, vrijheid en recht”.

De Christ. Gem. Zangvereniging zong daarop o.l.v. de heer Bosman een vierstemmig „Beati Mortui”.

Nadat een tweetal kransen waren gelegd dankte de Burgemeester allen, die op enigerlei wijze hadden medegewerkt aan de tot standkoming van dit monument.

Bij de plechtigheid waren o.a. aanwezig de familieleden van de gevallen de Z.E. Heren H. Goosen, Pastoor van Lichtenvoorde en M. Jorna, Pastoor van Vragender, de Edelachtb. Heren H. Goosen, Pastoor van Lichtenvoorde en M. Jorna, Pastoor van Vragender, de Edelachtb. Heren v. d. Laar en Laalderop, oud-Burgemeesters van Lichtenvoorde, de gemeenteraadsleden, Mw. Waals, Mw. Schaller en de G. O. I. W.

Lichtenvoorde is met dit stijlvolle werk van Anare Schaller een waar kunstwerk rijker geworden. De vastberadenheid en karaktervastheid van onze gevallen helden zijn er prachtig in tot uitdrukking gekomen. Wij, die dit beeld dagelijks zullen passeren, moge ons steeds deze eigenschappen herinneren voor de tijd, die ons wacht en mogelijk eens nieuwe offers zal vragen.

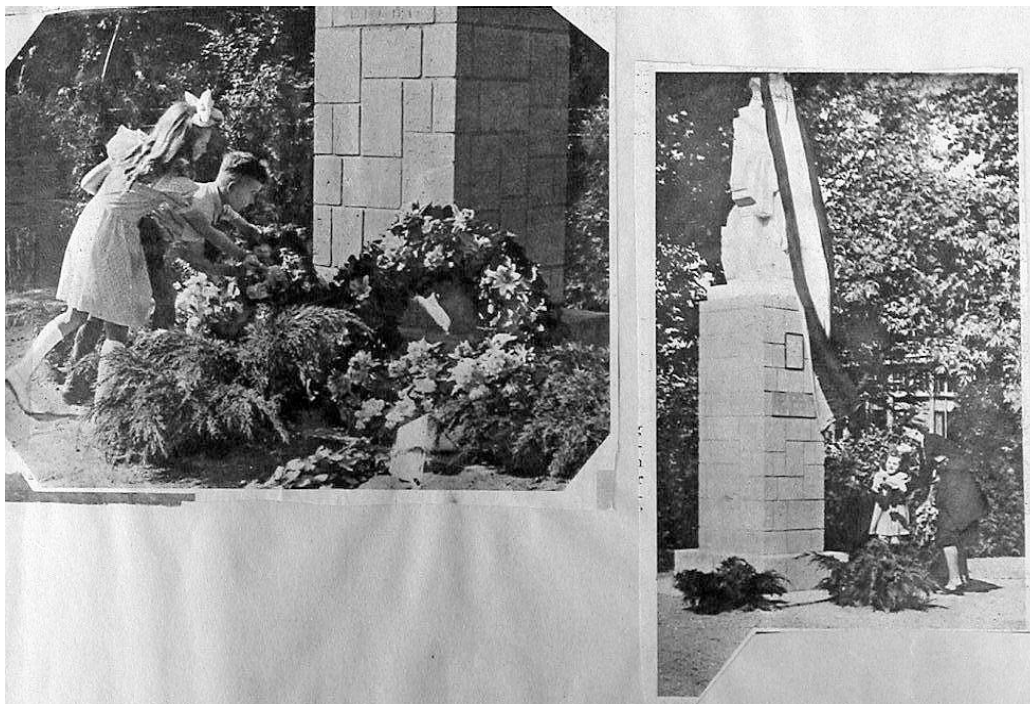
Jost Geldenhuys, 24 Mei 1948.

Gedenkteken te Lichten- voorde onthuld

Op indrukwekkende wijze werd Zaterdagmiddag te Lichtenvoorde een heldengedenkteken onthuld aan de Dijkstraat aldaar. De zeereerwaarde pater N. de Wit, de initiatiefnemer tot dit heldengedenkteken hield een treffende rede, waarin hij de betekenis en het doel van dit beeld duidelijk belichtte, waarna burgemeester Mr. Waals deze woorden nog eens onderstreepte. Hierbij enkele foto's van dit gebeuren. Links: het monument, even na de onthulling. Rechts: de stoet op weg naar het beeld. In de voorste rij v.l.n.r. gemeentesecretaris Veldman, burgemeester Waals, wethouder Ravesloot. Achter de heer Veldman, de zeereerwaarde pater N. de Wit. Meer naar achteren de beeldhouwer Schaller (met baard). Inzet: burg. Waals tijdens zijn rede. Onder: enige kinderen leggen een krans aan de voet van het monument.

In een oud plakboek het knipsel van de Elna uit 1948. Op de voorgrond met ambtsketen burgemeester Waals met links gemeentesecretaris Veldman en rechts wethouder Ravesloot. Daarachter pater de Wit. Op de achtergrond met stropdas de beeldhouwer André Schaller.

Links een foto van de kranslegging uit hetzelfde plakboek. Rechts: de onthulling van het monument door het dochttertje van de burgemeester Treesje Waals. Mevrouw Waals verleent assistentie.

Grafstenen gevallen Britse piloten

Plaats: Algemene Begraafplaats aan de Vragenderweg

Ontwerp: The Commonwealth War Graves Commission

Beschrijving: Er bevinden zich in totaal drieëntwintig grafzerken van omgekomen Britse strijders op deze begraafplaats. De grafzerken zijn van het type Commonwealth War Graves Commission. De eerste vier zerken zijn van:

SERGEANT S.G. HARDING	22 JR. 28-01-1942
SERGEANT D.E. HODGKINSON	25 JR. 28-01-1942
FLIGHT SERGEANT J.A. JACOBSON	24 JR. 28-01-1942
PILOT OFFICER R.V. SELFE	26 JR. 28-01-1942

Op 28 januari 1942 kwamen deze vier vliegers om bij de crash van hun Hampden-bommenwerper. Het toestel was in een sneeuwstorm terechtgekomen en doordat de noodlanding mislukte stortte het toestel neer in de Besselinkschans tussen Lieveelde en Vragender. In het geheim zijn filmbeelden van de begrafenis gemaakt die later op video zijn gezet.

Dertien vliegers lieten op 30 maart 1943 het leven bij twee crashes met Lancaster bommenwerpers. Het eerste toestel stortte na een Duitse beschieting neer aan de Grensweg in Eefsele waarbij alle zeven bemanningsleden omkwamen. Enkele minuten later kwam even verderop, in de gemeente Eibergen, een tweede toestel neer aan de Schuurmansweg; zes inzittenden verloren daarbij het leven. Slechts één piloot, Falkemirre genaamd, overleefde de ramp. De overledenen werden allen hier begraven. Hun namen zijn:

SERGEANT G.W.F. BAKER	22 JR. 30-03-1943
SERGEANT D. BROWN	21 JR. 30-03-1943
SERGEANT W.P.D. CHAPMAN	30-03-1943
FLIGHT SERGEANT D.H.V. CHARLICK	21 JR. 30-03-1943
FLIGHT SERGEANT E.N. COOPER	23 JR. 30-03-1943
FLIGHT SERGEANT G.V. HAMPTON	22 JR. 30-03-1943
SQUADRON LEADER R.L. HAYWARD	25 JR. 30-03-1943
FLYING OFFICER T.H. MCNEILL	25 JR. 30-03-1943
PILOT OFFICER E.H. MANTLE	26 JR. 30-03-1943
SERGEANT P. PERRY	30-03-1943
PILOT OFFICER G.V. PRYOR	30-03-1943
PILOT OFFICER A. URQUHART	22 JR. 30-03-1943
FLIGHT LIEUTENANT J.O. YOUNG	21 JR. 30-03-1943

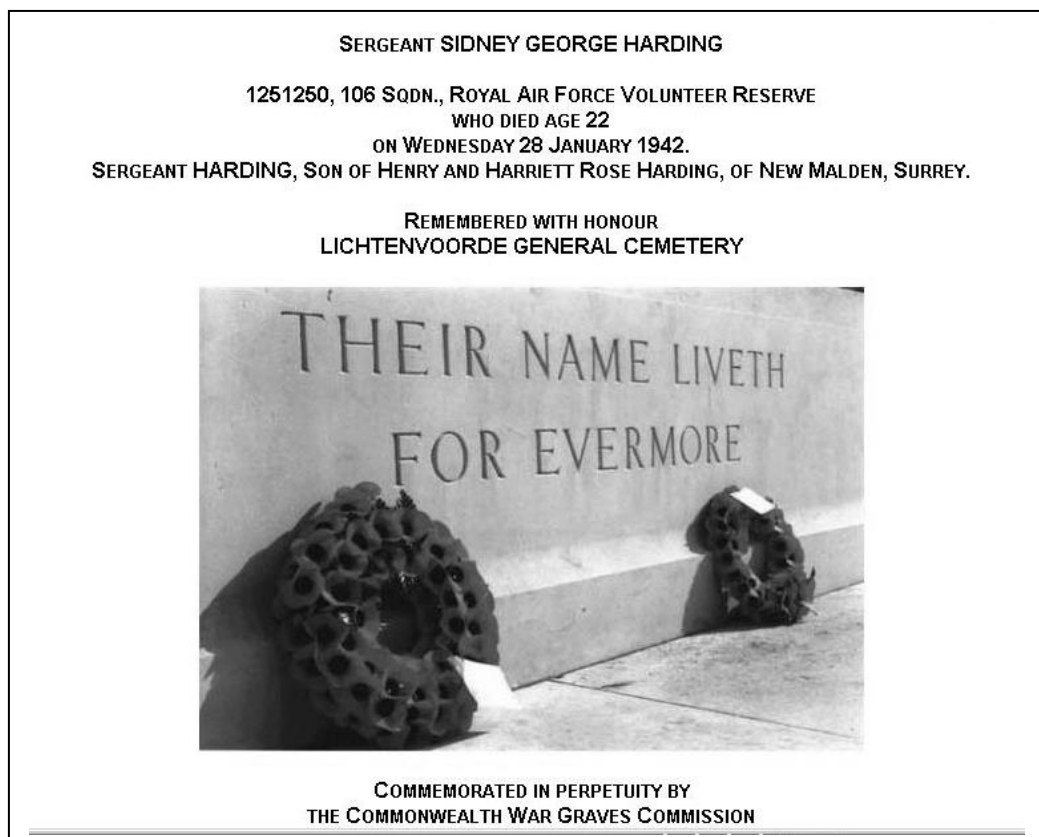
Op 26 juni 1943 verongelukten zes Engelse vliegers in Zieuwent toen hun Stirling bommenwerper neerstortte in de omgeving van de basisschool. Ook zij vonden hun laatste rustplaats op deze begraafplaats. Hun namen zijn:

PILOT OFFICER E.C. HUGHES	20 JR. 26-06-1943
SERGEANT G.R. JACQUES	20 JR. 26-06-1943
SERGEANT B.A.W. JENNINGS	22 JR. 26-06-1943
SERGEANT D. O'SULLIVAN	27 JR. 26-06-1943
SERGEANT H.S. PAGETT	19JR. 26-06-1943
SERGEANT E. TOWE	19 JR. 26-06-1943

Op 1 september 1945 heeft voor het eerst een bloemenhulde voor de gevallenen plaats. Bij die gelegenheid werd door de Algemene Zangvereniging het Bevrijdingslied van Piet Hooglugt uitgevoerd. Jaarlijks wordt op 4 mei een herdenkingsbijeenkomst gehouden. De plechtigheid begint om 20.00 uur met een herdenkingsdienst in de kerk. De dienst bestaat uit zang, toespraken, het voordragen van gedichten, koraalmuziek en een moment van stilte. Vervolgens vertrekt men in een stille tocht naar het monument bij het gemeentehuis en naar het monument aan de Dijkstraat.²

De graven van de omgekomen Engelse piloten op de Gemeentelijke Begraafplaats aan de Vragenderweg.

Het virtuele monument van de in de Schans omgekomen piloot Harding op de website van The Commonwealth War Graves Commission (<http://www.cwgc.org>). Van bijna alle omgekomen geallieerde strijders uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog staat de naam en de laatste rustplaats op deze site.

TEKST
N.J.A. de Wit
C.P.M.

BEVRIJDINGSLIED
alt

MUZIEK
P.W.M. Hooglugt

Vijf jaren liggen achter ons van onbeschrijflijk leed De vijand die ons
heeft verdrukt was zeer barbaarsch en wreed Steeds vol was 't concentratie
kamp met Nederlands edelst bloed en duizenden zijn opgejaagd ver van hun haard
De vrijheidszin gaf ons de kracht voor weerstand aan 't geweld de dagen
voor 't be vrijdingsuur zijn langzaam uitgeteld Bevrijding kwam o welk ge-
luk De vrijding van het harde juk Bevrijding van den arbeidsdwang Bevrijding
dag en nacht niet bang meer voor de wreede satansbond als zwart en groen ge-
reesd bekend Bevrijding van het volksverraad wat door zoo menig laffe daad ons
volk z'n dierbre vrijheid vroeg Ontelbaren den dood injoeg ontelbaren dood in
joeg Voor die bevrijding dankt ons volk vooreerst den goeden God die met ons
was in angst en leed bezorgd steeds voor ons lot Maar daarna dank aan elke hand
die 't vrijheidswapen droeg Gedanks de offers die het vaak was onze strijders
vroeg O, vrijheid zij een eenheidsleus gesierd door de deuren van
volvaard Nederland tezamen aan den slag.

Tekst en muziek van het bevrijdingslied werden gestencild en zijn in 2003 bijna niet meer te lezen. De tekst is van pater N. de Wit, de muziek van P. Hooglugt. Hooglugt was ambtenaar bij de afdeling Sociale Zaken van het gemeentehuis en was dirigent van het kerkkoor en de harmonie in Lielvelde. Hij overleed in Lichtenvoorde op 6 mei 1955.

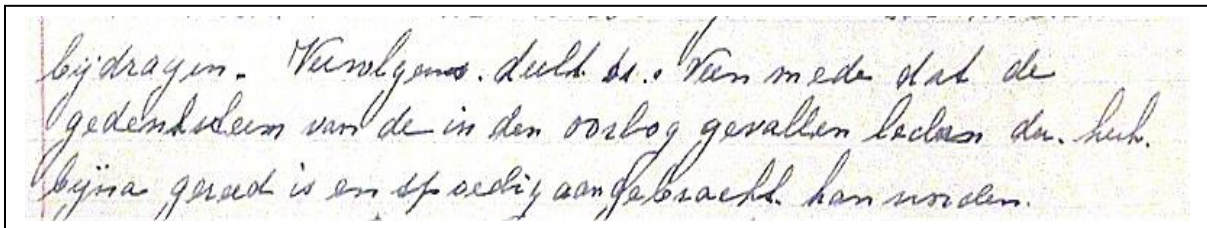
Plaquette in de Johanneskerk

Plaats: Toren van de Johanneskerk aan de Rentenierstraat in Lichtenvoorde

Onthuld: 1947

Ontwerper: J. Führen, Winterswijk

Beschrijving: Het is een stenen plaquette met de ingegraveerde tekst: 'Ter herinnering aan de leden der gemeente, die in de oorlog van 1940-1945 hun leven lieten, HELLEKAMP, GERHARD WILLEM HILLEN, JAN WILLEM GERRIT, HILLEN, GERHARD JOHAN, VELDHUIS, DERK WILLEM. Gode zij dank, die ons de overwinning geeft door onzen Here Jezus Christus. 1Cor.15:57'. Rechtsonder is een afbeelding van een offerlam met kruis en banier, als het symbool voor martelaarschap, opstanding en overwinning. Wie de gedenkplaat heeft geplaatst is niet bekend. In de vergadering van de Kerkvoogden op 24 juni 1947 deelt Ds. Van Veen mee: 'dat de gedenksteen van de in den oorlog gevallen leden der Kerk bijna gereed is en spoedig aangebracht kan worden'. Deze mededeling maakt het aannemelijk dat de plaquette een initiatief is geweest van de Hervormde Kerkgemeente in Lichtenvoorde.³

Fragment uit de notulen van de vergadering van de Kerkvoogden op 24 juni 1947.

De gedenksteen onder de toren van de Johanneskerk.

Plaquette Werenfriduskerk

Plaats: Achter in de Werenfriduskerk te Zieuwent

Onthuld: Niet bekend

Ontwerper: Vakschool Harreveld

Beschrijving: Het is een wit marmeren plaat met daarop de tekst: 'TER GEDACHTENIS AAN THEO: JOH: WOPEREIS, GESNEUVELD OORLOG-MEI-1940, GREBBELINIE. R.I.P.' De tekst wordt bekroond door een zegepalm in goud en een oorlogshelm in legergroen. De palmtak verwijst naar vrede en overwinning. De plaquette is een geschenk van de buurt waarin Theo is opgegroeid.⁴ De gedenksteen is waarschijnlijk niet op de vakschool gemaakt omdat er geen voorzieningen voor steenhouwen waren.⁵

De Palmtak en de letters T-J-W zijn in goud, de tekst: Oorlog – Mei – 1940 is in rood en de bovenste en onderste twee regels zijn in zwart uitgevoerd. De

Monument Werenfriedstraat

Plaats: Het voormalige kerkhof aan de Werenfriedstraat te Zieuwent

Onthuld: 1951 of 1952

Ontwerper: Fa. Schoot, Doetinchem

Het monument bestaat uit een vierkante sokkel van natuursteen met kruis. Op de westzijde van de sokkel staan de personalia van Theodorus Johannes Wopereis: geboren 14 september 1917, overleden 13 mei 1940 Grebbelinie. De tekst wordt bekroond door de afbeelding van een helm met palmtak op de voorgrond en een molen op de achtergrond in reliëfvorm. Aan de zuidzijde staan de personalia van Hendrikus Gerardus Stortelder: geboren 12 mei 1925, overleden 5 juli 1949, Fort De Kock Sumatra. Boven de tekst de afbeelding van een helm, een zwaard, een palmtak en een tropische boom in reliëf. Het monument is geplaatst door de Vereniging Zieuwentse Oud Indië Militairen uit Zieuwent. Th. Wopereis is in de meidagen van 1940, waarschijnlijk door granaatscherven, gesneuveld op de Grebbeberg. Hendrik Stortelder is tijdens zijn militaire missie in Fort de Kock op Sumatra als gevolg van uitputting omgekomen. De overledenen waren neven. Het monument is tijdens de ruiming van het kerkhof verplaatst.⁶

Het monument in Zieuwent.

Gedenkteken oorlogsslachtoffers Vragender

Plaats: Winterswijkseweg hoek Aalbersestraat in Vragender

Onthuld: 1982

Ontwerper: Vereniging Vragenders Belang

Beschrijving: Het monument bestaat uit drie stalen banken met hardhouten zitting en leuning. In de leuning en aan de voet van de banken zijn borden met inscripties aangebracht. Op de borden aan de leuningen staan de namen van de gevallen, achtereenvolgens: THEDOOR KL. IKINK, * 8-11-1917, GERHARD HELLEKAMP * 14-2-1917, en WILLEM SEVERT * 18-6-1917. De teksten onderaan op de banken luiden achtereenvolgens: OPDAT WIJ NIET VERGETEN..., GESNEUVELD IN DE MEIDAGEN VAN 1940 BIJ DE GREBBEBERG, en OPDAT WIJ NIET HERHALEN...

De banken staan in een door begroeiing omheind gedeelte van het park. Gerhard Willem Hellekamp sneuvelde in een kazemat te Rhenen op 13 mei 1940. Johannes Klein Ikink sneuvelde op 12 mei 1940, bij een munitietransport van Amerongen naar Rhenen. Hij werd door een Duitse granaat getroffen. Wilhelmus Severt werd gewond bij de strijd in de voorste linies van de Grebbeberg. Bij een daaropvolgende poging een veilige loopgraaf te bereiken werd hij door Duitse kogels dodelijk getroffen. Opvallend is dat het gedenkteken pas in 1982 - 41 jaar na dato - is opgericht, Vragender had het grootste aantal gesneuvelden van de gemeente. In een brief van 30 september 1982 aan het gemeentebestuur schrijft de *Vereniging Vragenders Belang* daarover: 'Ter nagedachtenis van 's lands oorlogsslachtoffers, is er na de oorlog in de meeste plaatsen een soort gedenkteken opgericht, dat dan vooral voor ons nageslacht een blijvende herinnering in leven houdt voor hun heldhaftige moed en hun leven, dat ze voor onze vrijheid hebben gegeven. Doordat er in Vragender tot voor kort nog geen algemeen verenigingsverband bestond zijn er nooit concrete stappen ondernomen in die richting. Maar

nu zijn er bij ons bestuur vele verzoeken binnengekomen tot het oprichten van een gedenkteken voor onze drie gevallen 'jongens'.⁷

De drie zitbanken met tafels in het plantsoen. Jammer dat door de verflaag de inscripties op de borden vervagen.

Indië-monument

Plaats: Voor het bordes van het gemeentehuis

Onthuld: 3 november 1951

Ontwerp: Pastoor Vink uit Meddo; de uitvoering is van J.Führen uit Winterswijk

Beschrijving: Het monument bestaat uit een ronde ingemetselde steen met de namen van de gevallen tijdens de politioele acties in Indonesië: **INDIË 1946 - 1950, H. STORTELDER, B. DOPPEN, J. EEKELDER, P. DE VRIES, A. TANKING, A. VISSER. IN MEMORIAM.**

Een in reliëf gebeeldhouwde helm, sabel en palmtak bekronen de namen van de slachtoffers. Helm en sabel zijn de erekenen van orde en vrede, de palmtak is het symbool van de overwinning op de dood. De zes sterren zijn de symbolen van de hoop dat allen de beloning voor het offer van hun leven mogen ontvangen. Het monument was een initiatief van gerepatrieerde oud-militairen om de gedachtenis aan hun achtergebleven kameraden levendig te houden. Het is bij de onthulling overgedragen aan de gemeente en is nu een gemeentelijk monument. Het is aangebracht op de plaats waar vroeger het raam zat van de voormalige gevangenis. Het monument is in 1980 gerenoveerd.⁸

De gedenksteen van witte zandsteen voor het bordes van het gemeentehuis.

De zoontjes van Burgemeester Waals leggen een krans tijdens de onthulling op 3 november 1951.

Onthulling monument

Hel was een mooie daad van de gerepatrieerde oud-militairen om de gedachtenis aan hun achtergebleven kameraden levendig te houden en een ieder te doen herinneren het grote offer dat een zestal jonge militairen hebben gebracht in Indonesië voor rust, orde en vrijheid. Zaterdagmiddag kwamen de familieleden van de achtergebleven militairen op het raadhuis bijeen, waar mede aanwezig waren het bestuur van de bond gerepatrieerde militairen, Burgemeester Mr. F. J. Waals, Pastoor Teunissen, Luitenant-kolonel aalmoezenier Kronenburg. Majoor aalmoezenier Tenniglo, Oud-aalmoezenier pater Huinink, Pastoor Vink uit Meddo, ontwerper van het gedenkteken, en de heer Führen uit Winterswijk, uitvoerder. Tevens waren alle leden van de Raad aanwezig en alle gerepatrieerde militairen. Jammer was het dat van de zijde van de bevolking zo weinig belangstelling bestond. Nadat de Harmonie St.Cecilia "Wiens Neerlands Bloed" had gespeeld, werd het gedenkteken bij monde van de voorzitter van de bond van gerepatrieerden de heer G. Klein Gunnewiek, overgedragen aan de gemeente, hopende dat dit gedenkteken voor altijd herinneren zal aan de in Indonesië achtergeblevenen. Hierna werd het doek weggenomen. Het gedenkteken is sober, maar zeer fraai van uitvoering. Helm, sabel en palmtak bekronen de namen van hen die vielen, t.w.: B. Doppen, A. Tankink, J. Eekelder, A. Visser, H. Stortelder en P. de Vries, terwijl een 6-tal sterren de hoop uitspreken dat ze allen de beloning voor hun offer hebben mogen ontvangen. Namens het gemeentebestuur aanvaardde de burgemeester dit gedenkteken: hij beschouwde het als een eer om de zorg hiervoor op zich te mogen nemen, en sprak de hoop uit dat een ieder, die dit centrale punt passeert, even zal denken aan hen die in Indonesië begraven liggen. Door de zoontjes van de burgemeester werd nu een bloemstuk bij het gedenkteken gelegd. Na het spelen van het Wilhelmus werd de plechtigheid besloten, waarna in de raadszaal de genodigden thee werd aangeboden.

Nadat 'middags was gedacht aan de gevallen kameraden, bood de bond van gerepatrieerden 'avonds in hotel „Industrie" aan de leden van Katholiek Thuisfront een feestavond aan, waarbij ook alle oud-militairen met hun dames aanwezig waren. Tevens werd van deze gelegenheid gebruik gemaakt om aan verschillende van hen het onderscheidingsteken met gesp uit te reiken.

Deze uitreiking werd in naam van de burgemeester verricht door de oud-aalmoezenier pater Huinink, en wel aan: J. A. Klein Gunnewiek, W. Grotenhuis, Th. Hummelink, J. A. Kolkman, B. Lefering, J. Meliink, Spreukelder, H. Ubbink, B. Hendriksen, O. Venderbosch, S. Sevink, G. Klein Gunnewiek, en T. Geerdink.

Hierna werd een zestal mobilisatiekruisen uitgereikt aan: J. G. te Giffel, J. W. Rensing, J. Domhof, G. Klein Hemmink, W. Pothof en B. Krabbenborg. Als blijk van waardering voor het werk van Thuisfront werd hierna aan een zevental personen een oorkonde uitgereikt, tw. Aan Burgemeester Mr. F.J. Waals, Mej. A. Klein Gunnewiek, en de heren De Groot, Eskes, Kerkemeijer, Alferink en Klein Goldewijk, terwijl de dames bloemen werden aangeboden. Namens Katholiek Thuisfront dankte de burgemeester voor dit blijk van erkenning en bracht nogmaals dank aan allen, zonder uitzondering, voor het werk in het belang van de jongens in Indië verricht. Hierna sprak aalmoezenier overste Kronenburg over Thuisfront. Hij hoopte niet dat deze avond tevens de uitvaart zou zijn van Thuisfront, omdat deze nuttige instelling momenteel nog harder nodig is dan in 't verleden. Tegenwoordig zijn er 80.000 jonge mensen in dienst en verspreid over de gehele wereld, waar de jongens het bijzonder zwaar zullen hebben.

Meer dan ooit zijn er nu katholieke militaire tehuizen nodig om de jongen op te vangen hen te beschermen tegen de allernieuwste bedreiging van een moderne oorlog, welke een bedreiging zal zijn voor het gehele katholieke leven. Wil een soldaat hiertegen bestand zijn, dan zal hij een echt diep geloof moeten hebben.

Spreker hoopte dat allen zullen slaan achter de jongens die het nodig hebben, omdat ze zichzelf in verband met hun jeugdige leeftijd nog niet kunnen helpen.

Na het officiële gedeelte werd de rest van de avond doorgebracht in gezellig samenzijn, waarbij de danslustigen hun hart konden ophalen. De bond van gerepatrieerden kan terugzien op een mooie daad van pieteit en een pracht avond, door een ieder ten hoogste gewaardeerd.

2. Monumenten uit dankbaarheid.

Plaquette Jongenshuis Harreveld.

Plaats: Thans in de opslag van het museum van de Broeders in Voorhout.

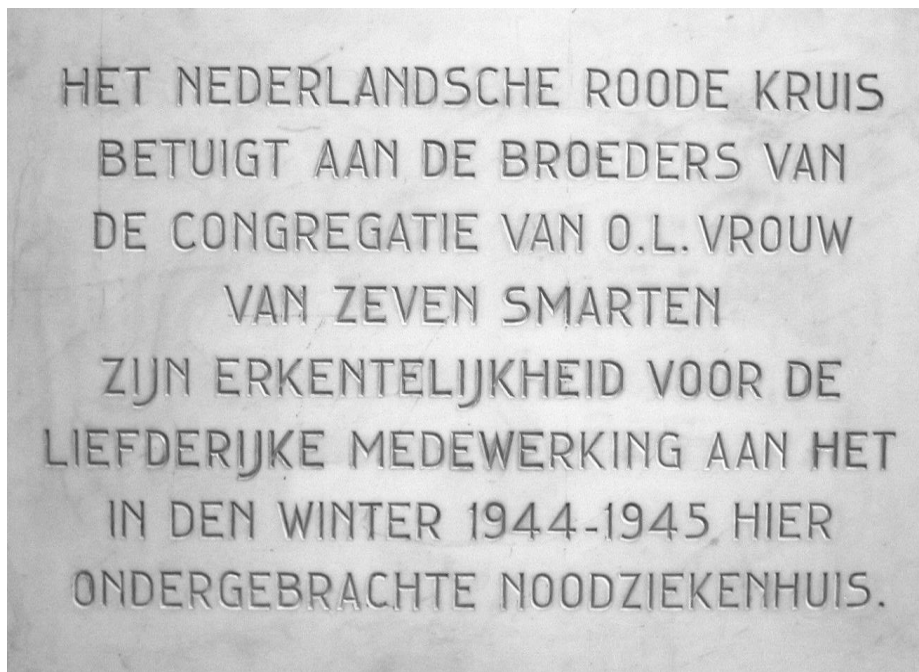
Onthuld: datum onbekend

Ontwerper: Onbekend

Beschrijving: Een wit marmeren plaquette met daarop in goud ingegraveerd de tekst: HET NEDERLANDSE RODE KRUIS, BETUIGT AAN DE BROEDERCONGREGATIE VAN ONZE LIEVE VROUW VAN ZEVEN SMARTEN, ZIJN ERKENTELIJKHEID VOOR DE LIEFDERIJKE MEDEWERKING, AAN HET IN DEN WINTER 1944-1945 HIER ONDERGEBRACHTE NOODZIEKENHUIS.

Op 4 september 1944 moesten op last van de Duitse bezetter alle bewoners, op tien broeders na, het huis verlaten. De jongens werden naar huis gestuurd terwijl een aantal broeders onderdak vond bij bekende families. Na enkele weken bezetting werd het huis als noodziekenhuis toegewezen aan het

evacuatiebureau en het Rode Kruis. Patiënten en zusters van ziekenhuizen uit het geëvacueerde Noord-Limburg ten oosten van de Maas, en van het Sanatorium Gennep kwamen naar Harreveld. Op boerenkarren werden ze gebracht evenals zieke dwangarbeiders uit het kamp Rees (Dld). Bij Rees was een kamp van Nederlandse dwangarbeiders uit Rotterdam en omgeving, in dit kamp waren de leefomstandigheden erbarmelijk. Op een gegeven moment lagen er rond duizend zieken in Harreveld. De broeders zorgden voor technische en materiële voorzieningen. Het noodziekenhuis heeft tot oktober 1945 dienst gedaan, er zijn 55 mensen overleden. Als dank voor hun inzet heeft het Rode Kruis na de oorlog deze gedenksteen en twee eikenhouten zitbanken aan de Broeders geschonken. In de banken is resp. de tekst: 'NOODHOSPITAAL HARREVELD' en 'LAATSTE OORLOGSWINTER' gebeiteld. Tijdens de afbraak van het oude hoofdgebouw van het Jongenshuis is de gedenksteen samen met de banken overgebracht naar het museum van de Broeders in Voorhout.⁹

De gedenksteen.

De inscripties op de banken.

Een foto van één van de twee zitbanken.

Plaquette Willibrordhoeve

Plaats: Voorgevel van de boerderij aan de Koolmansdijk 12

Onthuld: Tussen 1946 en 1947

Ontwerper: Pastoor Vink uit Meddo, uitvoering J.Führen Winterswijk.

Beschrijving: Het is een rechthoekige ingemetselde plaquette van zandsteen met daarop de tekst: IN DEZE BOERDERIJ KWAM EMANUEL 45 ONDERDUIKERS DIKWILS BEZOEKEN 1943 - 1945. Op het ornament staat een pelikaan die zijn jongen voedt met daaronder een afbeelding van de boerderij en een wegkruipende draak met hakenkruis. De plaquette is ingemetseld in de voorgevel. Zeker 45 onderduikers uit de Tweede Wereldoorlog zijn voor een kortere of langere periode ondergedoken geweest op dit erf. De steen is een dankbetuiging van hen aan de familie Hulshof.¹⁰

In de symboliek worden aan de pelikaan die zijn jongen voedt verschillende betekenissen toegekend. Eén ervan is opofferingsgezindheid ten koste van eigen leven. In de natuur kleuren de borstveren van de vogel rood in de broedtijd. Dit heeft geleid tot de mythe dat hij zijn jongen met eigen bloed zou voeden. In de katholieke kerk is de voedende pelikaan een veel gebruikt symbool voor de communie. Het wat mysterieus aandoende bijschrift op de plaquette heeft te maken met het feit dat pater Hogenelst wekelijks de communie aan de onderduikers kwam brengen. Emanuel (God is met ons) is een andere naam voor Jezus.

De Willibrordhoeve.

De ingemetselde steen
naast de voordeur.

H. Hartbeeld Bonifatiuskerk

Plaats: Kerkplein Rapenburgsestraat te Lichtenvoorde

Onthuld: 12 oktober 1941

Ontwerper: Wim Haring

Beschrijving: Het is een stenen H. Hartbeeld, geflankeerd door twee zuilen met reliëfs. Op de linker zuil is een vrouw met kind afgebeeld, op de rechter een soldatenfiguur; allen hebben de armen omhoog gestrekt. Boven langs de zuilen staat de verbindende tekst: 'TE DEUM LAUDAMUS'. Het beeld is een monument dat al in het begin van de oorlog is opgericht. Volgens de tekst in de oorkonde is het een teken van dank voor de behouden terugkeer van 200 gemobiliseerden uit de oorlog in de meidagen van 1940. Het was tevens een geschenk van de parochianen aan pastoor Hunsche bij gelegenheid van zijn zilveren priesterfeest. In het beeld is een oorkonde gemetseld.¹¹

12 Oct Overdracht en rugding v. h. H. Hart-monument.
 Na dagen van stormende regen een klare morgen en helder weer.
 Om 4.30 in tegenwoordigheid van een duizendkoppige menigte.
 Katholiek en niet-Katholiek, nieuw en geveeld van het kerk-
 plein rondom het monument afgeet den de oud-gemobeldse-
 den. Op een hoek van het plein stond een sprekerstoel. Past-
 or P. van Snick als voorzitter van het Comité dweg met treffende woor-
 den den Parton, het H. Hartmonument als geschenk van zijn
 liever Priesterfunt over en dankte namens de Parochie van zijn
 meeliden in de sombere dagen rondom 10 mei 1940. Na de aan-
 bieding werd het H. Hartmonument door den Parton gewijst en
 terwijl de menigte onthet H. Hartliedron zong, onder begeleiding
 der Fonsae defelenden van het H. Hart de Jongensschool en de
 Meisjeschool en afgevaardigden van de D.O. Elisabeth-vereniging,
 Maria-congregatie (K.Y.C.), Bonifacius-retraiteclub (R.K.W.)
 vertegenwoordigers van de broeders (A.B.T.B. en J.B.B.), J.W.
 K.Y.M.V., K.A.-groep, Ster- en Kroongroep, Bonifaciusknappen,
 Longa, Longa-gaels, Harmonie S. Caecilia en Harmonie v.
 Rindde en het Hongkoon. S. Caecilia. Elke klas der kinderen en
 elke groep der vertegenwoordigers werd begeleid door een witte en gele
 (kinderen) of rode of roze bloemen (organisten) om het heil
 Onmiddellijk om de overdracht had P. van Snick de volgende
 Overdracht ingelezen, die inden het monument zal worden,
 ingemetseld:

Een bladzijde uit het Liber memorialis van de Bonifatiusparochie waarin pastoor Hunsche de onthulling van het monument beschrijft.

Het H. Hartbeeld zoals het sinds jaar en dag dominant op het kerkplein van de Bonifatiuskerk aan de Rapenburgsestraat staat. Van de maker *Wim Harring* staat in Wichmond/Baak op de Veers een veldkapel uit 1942 met de kruisigingsscène.

Tekst van de oorkonde ingemetseld in het Heilig Hartbeeld.

In het jaar 1941 toen Eugenius Pacelli, als paus Pius XII de Heilige Kerk bestuurde, Dr. Johannes de Jong, aartsbisshop van Utrecht was, Faustinus Hunsche OFM pastoor der parochie, Evodius van der Snoek, Nazarius de Wit en Romanus Sitorius OFM kapelaans, werd dit monument geplaatst als akte van dankbaarheid der parochie jegens het Heilig Hart voor de bijzondere bescherming en gebedsverhoring. Op 10 mei 1940 deden bijna alle huisgezinnen der parochie de belofte aan het Heilig Hart, dat minstens de helft van de communicanten van elk huisgezin op den eersten vrijdag of zo dit wegens werkzaamheden of andere oorzaken niet kan op den eersten zondag ter ere van het Heilig Hart ter communie zal gaan, als onze gemobiliseerden ongeveer 200 in getal, ongedeerd uit den oorlog komen. De oudgemobiliseerden collecteerden de giften bijeen. Het monument is ontworpen en uitgevoerd door Wim Harring. Het hekwerk is ontwerp van architect J. Huinink, het grondwerk werd uitgevoerd door de jonge boerenbond, het voetstuk door de bouwpatroons der parochie. De commissie die het monument aan de pastoor aanbood bij gelegenheid van zijn zilveren priesterjubileum was gevormd door de eerwaarde paters van de Snoek en de Wit, de heren kerkmeesters: A. Klein Tank, H. Hulshof-Eras, A. Manschot, W. Kots en de heren H. Hulshof-Schouten namens de r.-k. werkgevers. B. Manschot namens de RKMV, J. Frank namens de ABTB en H. Wildenborg namens de RKWV. Na de huldiging hield pater van de Snoek een prachtige rede, waar hij de toejuichingen der joden, die voorbij gingen, vergeleek met de hulde van Lichtenvoorde, die blijven zou. Na het dankwoord van de pastoor zong de menigte 'Aan U o koning der eeuwen'. De plechtigheid heeft op allen een overweldigende indruk gemaakt. Het H. Hart bescherme Lichtenvoorde. Lichtenvoorde blijve trouw aan het H. Hart.

Mariakapel tussen de weilanden

Plaats: Rolderspad in Zieuwent

Onthuld: 1946

Ontwerper: J. Alma (onderduiker), gebouwd door vader en zoon Hummelink-Stieneman.

Beschrijving: Het kapelletje is van baksteen en heeft een zadeldak met dakpannen. Het staat binnen een gemetselde omheining. Aan de voorzijde bevindt zich een spitsboog met aan weerszijden bloembakken. In de nis van de kapel hangt op de achterwand - onder een spitsboog met kruis - een icoon met de afbeelding van Maria met Christuskind op haar schoot. Op een steen onder de icoon staat de tekst: "DEZE MARIAKAPEL WERD GEBOUWD DOOR DE ONDERDUIKERS 1940- '45 ALS DANK EN WAARDERING VOOR DE INWONERS VAN ZIEUWENT EN OMGEVING. OM HUN OVERGROTE GASTVRIJHEID EN TALRIJKE OFFERS" O.L.VROUW VAN ALTIJDDURENDE BIJSTAND BID VOOR ONS

De ontwerper Alma was onderduiker bij de familie Lentjes in Zieuwent. Het kapelletje is destijds door Pastoor Bergervoet ingewijd op voorwaarde dat het kerkbestuur van Zieuwent niet verantwoordelijk zou zijn voor het onderhoud en de verzorging ervan. De familie Hummelink heeft daarop die taak op zich genomen.¹²

Fatimakapel Zieuwent

Plaats: Splitsing van de Oude Ruurloseweg en de Hofmansweg in Zieuwent

Onthuld: 8 december 1949

Ontwerper: B. Holkenborg

Beschrijving: De kapel is van baksteen en heeft aan de voorzijde een nis in de vorm van een spitsboog. Het gebouwtje heeft een zadeldak met geglasuurde dakpannen, en twee kleine twee kleine glas-in-lood ramen in de zijmuren. Rondom is een omheining gemaakt van metalen buizen tussen gemetselde kolommen. In de nis staat een beeld van Onze Lieve Vrouw van Fatima, gekleed in een lichtblauw gewaad. De kapel werd opgericht als dank voor de bevrijding, de goede afloop van het onderduiken en het ontkomen aan de opsporing van de Duitse bezetters tijdens de Tweede Wereldoorlog. De grond werd geschonken door de familie Bokkers, G 170, Mariënveld en is thans eigendom van de Familie Lankveld. Op de achterzijde van de kapel zijn drie paneeltjes van cement gemaakt met daarin de namen van de oprichters en weldoeners gekrast. In het midden staan de namen van de oprichters: 'A. Schutten-Rouwhorst, A. Bokkers-Wopereis, A. te Molder-Spekschoor, J. Nijrolder-Rabelink, Wed. Lankveld-Rensing, B. Reukers-Karnebeek, Wed. Klumperink-Domhof, H. te Molder-te Brake, W. Domhof-Kolkman, A. Spekschoor-Krabbenborg'. Links daarvan de namen van de weldoeners: 'J. Domhof, H. Schutten, Hr. Schutten, W. Domhof, M.[?] Nijrolder'. Aan de rechterzijde staat: 'Grond geschonken door fam. M. Bokkers, G 170, Mariënveld' en 'Ontworpen door B. Holkenborg, E 85'. Middenonder staat nog in het klein: 'ongt: W.J. Domhof, Hend. Schutten, M. Nijrolder'. Zijn dit de metselaars geweest?¹³

Het Fatimakapelletje in de buurtschap de Wopereis. Op een houten paneeltje is de tekst: 'Onze Lieve Vrouw van Fatima bid voor ons' geschilderd.

3. Monumenten waarvan de relatie met de oorlog niet duidelijk is.

Op verschillende plaatsen in de Achterhoek zijn na de oorlog wegkapelletjes en veldkruisen gesticht, sommige als dank voor een goede afloop van de oorlog. In het buitengebied van Lichtenvoorde staan er negen: vijf veldkruisen en vier Mariakapelletjes. Ze zijn alle opgericht tussen 1945 en 1957. De reden waarom is anno 2003 soms niet meer te achterhalen. Schriftelijke bronnen ontbreken, de

oprichters zijn overleden of buurtbewoners weten het niet meer precies. De goede afloop van de oorlog wordt nogal eens als reden genoemd. In Zieuwent zijn de kapelletjes inderdaad om die reden gebouwd, hoewel ook oude gewoonten een rol gespeeld zullen hebben. Herstel van traditie is in Lichtenvoorde de belangrijkste motivatie om te bouwen geweest; dit wordt door meerderen bevestigd. Het gevoel weer vrij te zijn bracht een streven met zich mee om oude gewoonten in ere te herstellen. Deze gedachte leefde niet alleen in Lichtenvoorde maar op meer plaatsen in de Achterhoek. De kapelletjes en kruisen uit die tijd staan nog overal.¹⁴ In Lichtenvoorde heeft de invloed van pater Saes ook een rol gespeeld. Als Limburger was hij een groot voorstander van dit oude gebruik. Van de monumenten hierna heb ik de directe relatie met de oorlog niet kunnen achterhalen. In tegenstelling tot wat eerder is gepubliceerd¹⁵ heeft de Fatimakapel aan de Poelhuttersslatdijk geen relatie met de oorlog.

Fatimakapel Jochemsbos (Jochemshof)

Plaats: Jochemsbos aan de Poelhuttersslatdijk

Onthuld: Najaar 1957

Ontwerper: Architect P.H. van Rijn uit Amsterdam, waarschijnlijk met bijdragen van pater H. Saes.

Beschrijving: Het is een open kapel, bestaande uit twee gemetselde zijmuren en een betonnen achterwand met reliëfvoorstellingen. Aan de voorzijde ga je over een grindpad de kapel binnen na het passeren van een soort poort, bestaande uit twee stalen balken van ongelijke hoogte waartussen een ketting is gehangen. Het reliëf in de kapel is een voorstelling van het wonder van Fatima.

Op 16 november 1949 bepaalde Hermanus W.J. Sterenborg, fabrikant, in zijn testament dat het door hem aangelegde Jochemshof, na zijn dood gelegateerd zou worden aan de St. Bonifatiusparochie onder de verplichting het bos minstens dertig jaar onaangeroerd te laten, en binnen vijf jaar na zijn overlijden aan de rand van het bos een kapel te bouwen ter ere van Onze Lieve Vrouw van Fatima. Sterenborg overleed op 6 december 1950. Bij notariële akte van 21 augustus 1951 heeft de St. Bonifatiusparochie, in persoon vertegenwoordigd door Pater Saes, het legaat in eigendom aangenomen. Architect P.H. van Rijn uit Amsterdam heeft daarop in maart 1955 bouwtekeningen voor de kapel gemaakt. Volgens deze tekeningen is de kapel gebouwd en in oktober 1957 ingezegend. Nog een aantal jaren daarna zijn in oktober processies naar de kapel gehouden waarbij de harmonie en scoutinggroepen - gidsen en verkenneren - voorop gingen.

De Fatimakapel anno 2003. De beeldreliëfs zijn gemaakt van terra cotta. Opvallend is de gelijkenis met een muurschildering in de Bonifatiuskerk. Wie het beeldhouwwerk gemaakt heeft is niet bekend.

Mariakapel aan de Oude Groenloseweg

Plaats: Splitsing Nieuwendijk en Oude Groenloseweg

Onthuld: 6 oktober 1946

Ontwerper: A. Klein Gunnewiek

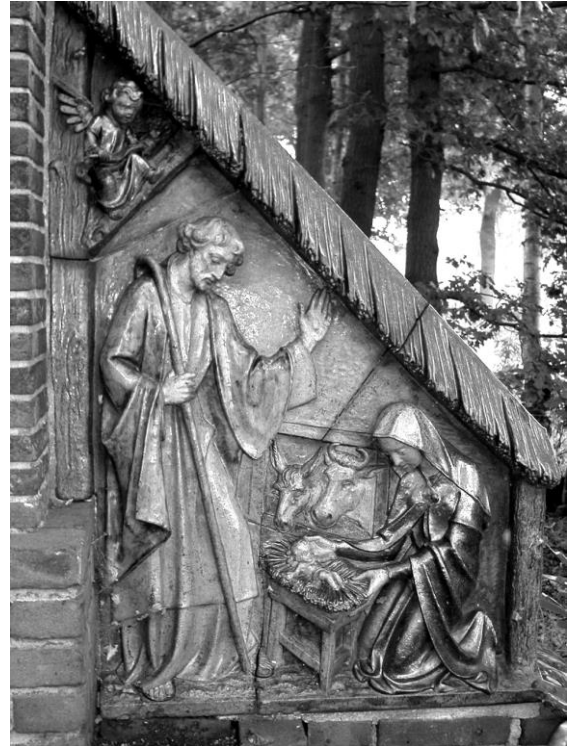
Beschrijving: Het is een bakstenen kapel, bestaande uit een opbouw met nis onder een zadeldak. Links en rechts van de opbouw is een paneel aangebracht met daarop een reliëf van geglazuurd aardewerk. Links wordt de aankondiging van Jezus geboorte afgebeeld terwijl rechts het kerstgebeuren is te zien. Aan de voorzijde zijn twee bloembakken gemetseld met daartussen een steen met het opschrift: 'Op deze weg zet gene voet, of zeg Maria wees gegroet'. Bij de oprichting is een houten Mariabeeld geplaatst dat later is vervangen door een geglazuurd stenen beeld. Door vandalisme is het beeld driemaal vernield, in 2003 zelfs zódanig dat herstel niet meer mogelijk leek. Gelukkig bleven de zijpanelen behouden. Op 27 september 2003 is het beeld na een grote restauratie door Theo Mellink weer in de nis geplaatst. De kapel staat op een stukje grond van de vroegere burgemeester Van Basten Batenburg. Het is eigendom van de Stichting Vicari Sancti Nicolai, een stichting die door leden van de familie Van Basten Batenburg - als vroegere eigenaren van de Winterswijkse vacariëngronden - wordt bestuurd.¹⁶ De Bonifatiusparochie heeft de grond voor een periode van dertig jaar gehuurd voor het symbolische bedrag van één gulden. Het feit dat leden van de Jonge Boerenbond in Lichtenvoorde en pater de Wit de initiatiefnemers en uitvoerders waren, en de kapel gebouwd is in de onmiddellijke nabijheid van de onderduikersboerderij Klein Gunnewiek, maakt het aannemelijk dat er een relatie met de oorlog is. Pater de Wit was initiatiefnemer van meerdere oorlogsmonumenten. De leden van de Jonge-Boerenbond waren, zo kort na de oorlog, blij weer vrij te zijn en dankbaar voor de goede afloop. Ook zullen ze gestimuleerd zijn vanuit hun standsorganisatie. De motieven van de onbekende geldschietster zijn niet bekend maar kunnen ook met de oorlog te maken hebben. In het parochiememoriale schreef pastoor Goosen het volgende verslag:

'Zondag 6 oktober werd door pastoor Goosen, na een toespraak een devotiekapelletje ingewijd ter ere van Maria. Het is gelegen aan de Lievelderbinnenweg vóór het aldaar gelegen bruggetje. De grond werd door den Edelachtbaren Heer van Basten Batenburg, oud burgemeester van Lichtenvoorde welwillend afgestaan. De tekening werd gemaakt door den Heer A. Klein Gunnewiek en door hem werd ook het werk uitgevoerd met hulp van enige leden van de Jonge boerenbond die met Pater de Wit de initiatiefnemers waren voor het ingezegende kapelletje. Het mariabeeld werd door den pastoor afgestaan. Daar dit van hout is en gepolychromeerd, zal later een beeld geplaatst worden, dat meer geschikt is en beter tegen de invloeden van het weer bestand is. Volgens Pater de Wit waren de noodzakelijke kosten geheel voor rekening van een ingezetene der parochie, die onbekend wenst te blijven. Desondanks werd door de aannemer een rekening bij de pastoor ingediend van fl. 584,16 !!!' Met potlood is er door een andere hand bijgeschreven: 'is niet betaald!'.

De aankondiging van Jezus geboorte op het linker paneel

De voorstelling van het kerstgebeuren op het rechter paneel.

Kruisbeeld Boschlaan/Rouwhorsterdijk

Plaats: Kruispunt Boschlaan met de Rouwhorsterdijk

Onthuld: 18 april 1946

Ontwerper: Onbekend

Beschrijving: Op een met veldkeien versierde voet staat een betonnen kruis met een corpus van terracotta. Boven het corpus zit een losse INRI-tablet; de letters INRI vormen de beginletters van het Latijnse opschrift: Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum. Het is het latijn voor: Jezus van Nazaret, de koning der joden. Het opschrift werd door Pontius Pilatus boven het kruis van Jezus aangebracht. Dit is het oudste veldkruis in de gemeente. Het oorspronkelijke corpus is in 1968 vervangen door een nieuw exemplaar. Er wordt gezegd dat dankbaarheid voor de goede afloop van de oorlog de aanleiding voor de oprichting is geweest. Hoewel er in de buurt bommen zijn gevallen is het opvallend dat ouderen uit de directe omgeving niet weten waarom het kruis is opgericht.¹⁷ Kennelijk was er geen duidelijk voorval dat aanleiding tot de oprichting gaf, anders zou men het zeker nog geweten hebben. Het kruis werd op Goede Vrijdag ingezegend en niet op vier mei. Daarom ligt een relatie met de voorbije oorlog niet voor de hand. Ook pastoor Goosen schrijft er niet over. Hij schrijft op 18 april 1946 in het parochiememoriale:

‘Op Goeden Vrijdag (18 april) kreeg Lichtenvoorde zijn eerste kruis langs den weg. Op initiatief van Pater Saes en onder diens leiding hebben de bewoners van de Bedelaarsdijk de hiervoor nodige gelden bijeen gebracht en de werkzaamheden aan het terrein gedaan waarop het kruis is geplaatst. Na een toespraak werden plaats en kruis ingezegend door Pastoor Goosen op Goeden Vrijdag des namiddags na de oefening van den Heiligen Kruisweg.’

Het veldkruis aan de Boschlaan anno 2003

De inzegening door pastoor Goosen op 18 april 1946.

Links het eerste corpus uit 1946, rechts het tweede uit 1968. De corpora lijken op het eerste gezicht opvallend veel op elkaar. Er zijn echter duidelijk verschillen te zien.

Kruisbeeld Boschlaan/Hemmeledijk

Plaats: Kruispunt van de Boschlaan met de Hemmeledijk

Onthuld: 13 april 1947

Omschrijving: Tegenwoordig is het een eenvoudig houten kruis dat verankerd is in een betonnen basis. Oorspronkelijk was het een eikenhouten kruis met een corpus, gebakken uit Tegelse klei op een soort 'Calvarieberg'. Dit kruis is na een aantal jaren verdwenen wegens gebrek aan gelden voor de restauratie. Het aarden heuveltje, de 'Calvarieberg', is tegelijk met het plaatsen van het tegenwoordige kruis geslecht om de verkeersveiligheid op het kruispunt te verbeteren. Het kruisbeeld is opgericht door bewoners van de buurtschap de Hemmele: de families Onstenk, ten Have, te Statte, Stegers, Meekes en te Poele. Het in stand houden van een goede gewoonte wordt als reden voor de oprichting gegeven.¹⁸ Omdat men ver van de kerk woonde ging men op zondagmiddag wel naar het kruis om er

enkele 'Onze Vaders en Wees Gegroetjes' te bidden, dit in de plaats van naar het Lof te gaan. In het parochiememoriale staat over de inzegening:

'Op zondag 13 april werd wederom een wegkruis ingewijd. Nu in het meest verwijderde deel van de parochie 'de Hemmele'. Ook deze maal geschiedde de inwijding door pastoor Goosen. Dit kruis is in al zijn eenvoud een kunststuk. Het corpus is gebakken uit Tegelse klei, de balk is van eikenhout. Het werd bekostigd door de gezamenlijke bewoners van de Hemmele, die tevens het heuveltje maakten, waarop het kruis is geplant en ook de verdere werkzaamheden verrichtten. Het kruis staat in deze omgeving buitengewoon goed. Het was ons een vreugde het voor deze trouwe parochianen, die zo ver van de kerk wonend, tot de ijverigste bezoekers der kerkelijke diensten behorend, dit kruis te mogen inwijden. Na de inzegening nam één hunner het woord om pater Saes te bedanken, die ook hier weer de leiding van het werk op zich had genomen.'

Het kruis in de Hemmele in 2003.

Pater de Wit tijdens zijn toespraak in april 1947. Duidelijk zijn de Calvarieheuvel en het kruis met corpus op de achtergrond te zien. Wie de misdienaars op de voorgrond zijn is onbekend.

1947
Het kruis staat in deze omgeving buitengewoon goed.
Het was ons een vreugde het voor deze trouwe parochi-
anen, die zo ver van de kerk wonend, tot de ^{ijverigste} bezoekers der kerkelijke diensten behorend, dit kruis te mogen
inwijden. Na de inzegening nam één hunner het
woord ~~om~~ ^{op} pater Saes te bedanken, die ook hier weer
de leiding van het werk op zich had genomen.

Gedeelte van de tekst uit het parochiememoriale.

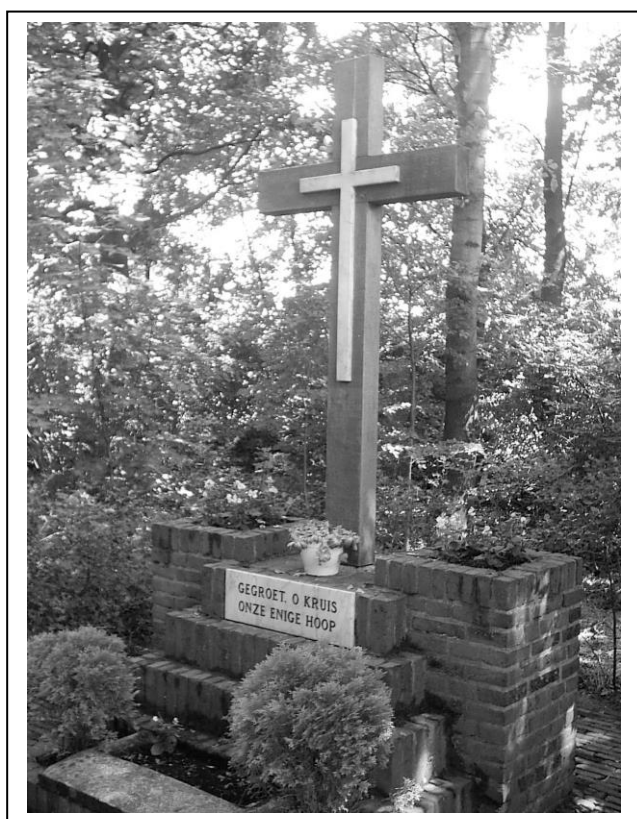
Kruisbeeld aan de Boersweg

Plaats: Boersweg op de plaats waar voor de ruilverkaveling het 'Peskendiekske' begon

Onthuld: 8 december 1949

Ontwerper: Onbekend

Beschrijving: Het is een houten kruis, staand op een uit drie treden bestaande bakstenen sokkel. Aan beide zijden van de sokkel is een bloembak gemetseld. Op het kruis is een kleiner kruis aangebracht van wit marmer. Op de voet van de sokkel staat op een witte steen: 'Gegroet kruis, onze enige hoop'. Het kruis werd geplaatst op initiatief van enkele oudere buurtbewoners, de families: Hulshof (Trienen), Eyting (Schoppen-Snieder) en Berendsen. Vroeger was het een kruis met een corpus, later is dit vervangen door het wit marmeren kruis van nu. Het marmer is afkomstig van een grafsteen van de familie Molleman die vroeger op de oude begraafplaats - tegenover de kerk – stond. Een groeiende vrome gewoonte in de eerste naoorlogse jaren is de reden voor het plaatsen van dit kruisbeeld geweest.¹⁹ Het kruis staat wat verscholen in een bosje. Merkwaardig is dat het kruisbeeld niet op de Gemeentelijke monumentenlijst staat.

Het is even zoeken in het bosje
aan de Boersweg in Zieuwent.

Kruisbeeld aan de Aaltenseweg

Plaats: Aaltenseweg bij het begin van de bebouwde kom

Onthuld: 5 april 1947

Ontwerper: Buurtvereniging 't Veld. Het corpus is van de meester-houtsnijder F. Holsbeck uit Wierden

Beschrijving: Oorspronkelijk was het een houten kruis, staand in een ronde bloembak van gemetselde baksteen. Het hout is in 2001 vervangen door staal. Het beeld staat aan de rand van een bos met een sloot ervoor. Over de sloot is een stenen brug gemaakt met hekwerk. Het corpus is gesneden uit Indisch teakhout evenals de losse INRI-tablet. Boven en achter het kruis is een houten baldakijn met versierende elementen gemaakt. Het baldakijn is aan de achterzijde blauw geverfd. Het metselwerk is in de loop der jaren vernieuwd, evenals de kleuren van het schilderwerk. Het kruis staat op een stukje grond dat door de vroegere eigenaar van het bos de schoenfabrikant Theodoor Sterenborg beschikbaar is gesteld. Volgens oudere buurtbewoners was het kruis een initiatief van de buurtvereniging 't Veld'. Het verhaal gaat dat Sterenborg het kruis aan de andere kant van Lichtenvoorde (Boschlaan) niet mooi vond en daarom een mooier en groter houten corpus bij Houtsnijder Hulsbeck liet maken. Een relatie met de voorbije oorlog is bij dit kruis nooit gelegd.²⁰ Over de inwijding op 5 april 1947 staat in het parochiememoriale:

‘Op Goede Vrijdag (5 april) werd een tweede wegkruis ingewijd door pastoor Goosen. Als volgt werd dit aangekondigd in de parochieklok 30 maart en 6 april 1947: “Vrijdagmiddag inwijding van het wegkruis van de Aaltenseweg. Na de kruiswagoefening om drie uur in de kerk kunnen alle belangstellenden meegaan in een grote bedetocht naar de plaats der plechtige wijding. Parochiebundel meebrengen!”. De inwijding geschiedde op dezelfde wijze als vorig jaar bij het kruis aan de Bedelaarsdijk. Ook deze maal was weer pater Saes de nemer van het initiatief. De bewoners der omgeving aan de Aaltenseweg brachten de gelden bijeen voor de kruisbalk en de te verrichten werkzaamheden. Schenker van het corpus is de Heer Theodoor Sterenborg. Het kruis is een waar kunststuk door den beeldhouwer Hulsbeek gehakt uit Indisch teakhout, dat tegen wind en weer bestand is.’

Het kruisbeeld anno 2003.

De zegening van het kruisbeeld op 5 april 1947.

Artikel uit De Gelderlander van 16-05-2001

Corpus Christi wiebelt door houtrot

Door ROB LUREMAN

LICHTENVOORDE - De bewoners van de Aaltenseweg in Lichtenvoorde knappen eendrachtig het kruisbeeld op. De trots van de buurt stond door houtrot op instorten. Frans Rensing keek vorig jaar uit het raam van de woonkamer en zag dat het niet goed ging met Onze Lieve Heer.

Het kruisbeeld, de trots van de buurt aan de Aaltenseweg, stond zo te wiebelen dat het elk ogenblik leek om te vallen. Theo Mellink, de schilder, had al eerder rotte plekjes gesignaleerd aan het hout van de kruisbalken. Het was het sein voor alarmfase 1 en voor spoedberaad in de buurt. 'Zoiets laat je als buurt niet op je zitten. We hebben altijd goed voor het kruisbeeld gezorgd. Vroeger werd daarvoor een kwartje in de maand opgehaald. De laatste opknopbeurt was toch al weer vijftien jaar geleden. Daarna lag de nadruk op schoonmaken', zegt Mellink, terwijl hij de ornamentjes van het baldakijn boven het corpus nog een likje rode verf geeft.

Het zal de zesde of zevende keer zijn dat hij het kruisbeeld onder handen neemt, maar niet eerder was de onderhoudsbeurt zo ingrijpend. 'Niet alleen de houten kruisbalken waren verrot, maar ook de achterkant van het baldakijn. Dat hout is allemaal vervangen. Voor de kruisbalken hebben we een ander oplossing bedacht. Dat wordt staal in een eikenhout kleurtje. Dat is veel minder onderhoudsgevoelig.'

De vaste opknopploeg omvat behalve Frans en Theo ook Jan en Francis Schenk, André Schurink en Ria Rensing, de vrouw van Frans. De achterban, die voor hand- en spandiensten en materiaal zorgt, is minstens drie keer zo groot. 'Het kruisbeeld hoort bij de buurt. Je kijkt er tegenaan, je fietst er langs, het staat er en het moet er blijven staan', redeneren Francis en Jan Schenk.

Het kruisbeeld ligt gedurende de opknopbeurt in de schuur van Rensing, maar heeft z'n vaste stek aan de overkant. Op het snijpunt van Aaltenseweg, het bosje van Sterenborg en het nieuwe industrieterrein. 'Maar, vrees niet met die oprukkende industrie, het blijft in het zicht', zegt schilder Theo.

De reddingsactie is volgens hem een dubbeltje op z'n kant. 'Als we nog langer gewacht hadden, was misschien wel het teakhout van het corpus aangetast.' Nu er zes lagen blanke lak opzitten zal dat voorlopig niet zo'n vaart lopen. De vaste opknopploeg uit zijn waardering voor de uitbeelding van de lijdende Christus met de doornenkroon. Met recht de man van smarten, vinden ze. 'Dat gezicht is zo sprekend. Het is, op de armen na, ook uit één stuk hout gesneden.' De meester-houtsnijder blijkt F.Holsbeck uit Wierden.

Het corpus christi werd in 1947 naar Lichtenvoorde gehaald door pater Hildebertus Saes. Die kwam uit Limburg. Wellicht is dat de reden dat er in de gemeente Lichtenvoorde tussen 1945 en '50 zoveel devotietekens langs de weg werden opgericht. Het kruisbeeld werd ook in 1947 gewijd: op Goede Vrijdag. Wonderen zijn er niet aan toegeschreven, wel kreeg het een vertrouwde klank in de dienstregeling van het streekvervoer: het werd 'de bushalte bij het kruis'.

Het baldakijn is vergeleken met de situatie van voor de opknopbeurt van kleur verschoten. Het uniforme blank is ingeruild voor rode ornamentjes aan het afdakje en een blauwe achterwand. Het blauw symboliseert misschien wel de hemel, filosofeert schilder Theo Mellink.

De kleureninspiratie haalde hij uit de talrijke kruisbeelden en wegkapelletjes in Limburg.

Het kruisbeeld staat sinds enkele jaren op de gemeentelijke monumentenlijst. De opknopploeg hoopt op een tegemoetkoming in de kosten als het beeld weer in oude glorie is herrezen. 'Op de zaterdag voor Pinksteren moet het er weer staan', stelt Frans Rensing.

Tot de volgende opknopbeurt? 'Ach, eigenlijk staat het beeld verkeerd. Teveel in weer en wind', zegt Theo Mellink. 'Het heeft daardoor meer te lijden dan nodig is. Maar het staat zo al 54 jaar. Dan draai je het niet meer om, dat zou de buurt niet waarderen.'

Corpus Christi weer op zijn plaats

Op het snijpunt van de Aaltenseweg, het bosje van Sterenborg en het nieuwe industrieterrein pronkt vanaf zaterdag jl. weer het geheel gerestaureerde Corpus Christi beeld. De buurtbewoners hebben vanaf het begin altijd zorg gedragen voor het onderhoud en het laatste grote onderhoud vond alweer zo'n 15 jaar geleden plaats. Elke 6 tot 8 jaar werd het houten beeld wel opgeverfd door Theo Mellink, maar nu werd het dan toch wel tijd dat er iets meer aan gedaan werd. Vorig jaar kwamen een aantal buurtbewoners bij el-

kaar en er werd besloten het kruisbeeld grondig te restaureren. Via sponsoring en veel uren van diverse vrijwilligers is het nu dan allemaal gerealiseerd. Het kruis is niet meer van hout, maar van metaal, het kruisbeeld is geheel in de lak gezet en ook al het andere houtwerk is van een nieuwe verflaag voorzien.

Corpus Christi

Het beeld is in 1947 gemaakt door F. Hulsbeck uit Wierden en hij heeft het hele beeld uit één stuk gesneden. De armen heeft hij er la-

ter aangezet. Toen het beeld klaar was werd er een boom omgezaagd en daarvan werd het kruis gemaakt. Buurtbewoners hebben al die jaren gezorgd voor bloemen en onderhoud, maar ook mensen uit omliggende plaatsen kwamen voorbij en stopten om bloemen te leggen en om even te bidden. Zaterdag jl. was ook pastoor Jeunink aanwezig om te kijken hoe het beeld weer op zijn plaats werd gezet.

De vele buurtbewoners zorgden ervoor dat het er nu weer prachtig bijstaat.

Kruisbeeld aan de Heelweg

Plaats: Kruispunt Heelweg met de Wijenborgerdijk

Onthuld: 1946

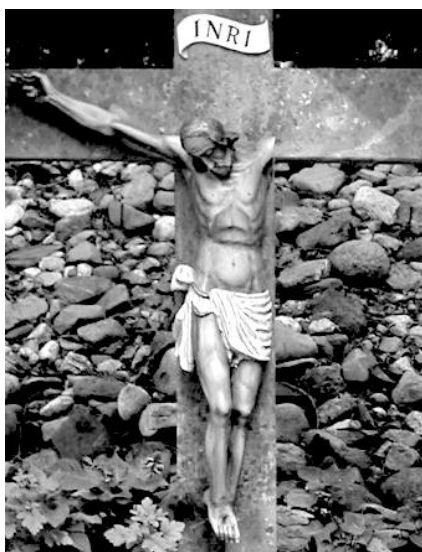
Ontwerper: Onbekend

Beschrijving: Het kruis staat onder een gemetselde rondboog met twee steunberen op een betegeld basement. Het kruis is van beton met daarop een houten corpus met los INRI-tablet. In de basis is een steen gemetseld met het opschrift: 'O Jezus, geef Uw milden zegen, aan hen, die gaan langs deze wegen.' Door vandalisme is het oorspronkelijke stenen corpus in 1996 verloren gegaan. Het is toen vervangen door een houten corpus dat opnieuw deze zomer werd

Het kruisbeeld tegen de glooiing van de Vragender bult, na de restauratie.

beschadigd. Houtsnijder Gierkink heeft het beeld gerestaureerd en een nieuwe arm aan het beeld gemaakt. Het kruis is in 1946 geplaatst door de Heelweg-buurt op initiatief van pater M. Reinders. Het verhaal gaat dat de Duitsers op het eind van de oorlog een grote hoeveelheid munitie wilden opblazen bij de boerderij Klein Ikink aan de Meekesweg. Engelse bevrijders wisten dit nog net te voorkomen, waardoor de buurt voor een ramp gespaard bleef. Als dank voor deze 'Bescherming van Boven' zou dan dit kruis opgericht zijn. Volgens anderen is het 'munitieverhaal' later aan de historie van het kruis toegevoegd toen het er al stond. Er zou na de oorlog gewoon geprobeerd zijn een oude gewoonte weer nieuw leven in te blazen.²¹

Links het corpus nadat vernielers de linkerarm hadden afgebroken. Rechts het corpus nadat Gierkink een nieuwe arm heeft gemaakt.

Windwijzer met parachutist

Plaats: Dijkstraat 39, 'De Driehoek'

Ontwerp: Br. Canisius Beijer (* Schiedam 19-07-1903 † Voorhout 15 mei 1977).

Beschrijving: In dit overzicht mag tenslotte een klein 'verzetsmonumentje' dat geen enkele status heeft, maar toch vanaf de oorlogsjaren al de windrichting op de Driehoek aangeeft, niet ontbreken. Nog tijdens de oorlog, misschien wel toen er al sprake was van luchtlandingen door geallieerden, heeft de familie Hulshof-van Loon een windwijzer in de vorm van een parachutist laten maken. Deze 'richtingwijzer' naar de bevrijding konden de bezetters niet waarderen en plaatsing ervan op de schoorsteen was helemaal tegen hun zin. Een witte villa met daarop een parachutist van een behoorlijke afmeting zou een te duidelijk herkenningspunt voor de vijand zijn, was hun mening. De opdracht de windwijzer te verwijderen liet dan ook niet lang op zich wachten. Of het ding inderdaad is verwijderd is niet bekend. De maker van de windwijzer, Broeder Canisius Beijer, was van 1938 tot 1946 leraar metaalbewerken aan de Vakschool in Harreveld. Hij had zijn vakopleiding in Rotterdam gedaan bij de scheepsbouwers Smit, en Hoekema & Stork.²²

De windwijzer zoals die sinds jaar en dag de windrichting op de Driehoek aangeeft.

Lichtenvoorde, oktober 2003.
Henk Hanselman.

Bronnen en Literatuur.

¹ Oud Archief Gemeente Lichtenvoorde.

² Bronnen voor dit gedeelte: De Gelderlander februari 1996, Informatie van dhr. Jan Geerdinck AVOG crashmuseum, Oud Archief Gemeente Lichtenvoorde, Wim & Peter Rhebergen, Vermist boven de Achterhoek.

³ Bronnen voor dit gedeelte: Verslag van de vergadering der Kerkvoogden op 24 juni 1947, informatie op de plaquette zelf.

⁴ Informatie van dhr. B.A.Wopereis (broer gesneuvelde), Zieuwent.

⁵ Informatie van dhr. Br.Amandus Wildrink, Voorhout.

⁶ Informatie van dhr. B.J. Nienhuis te Zieuwent en dhr. A.F. Stortelder (broer overledene) eveneens te Zieuwent.

⁷ Bronnen voor dit gedeelte: Oud Archief Gemeente Lichtenvoorde, en de informatie op de banken.

⁸ Bronnen voor dit gedeelte: Elna november 1951, informatie van dhr. A.B.A. Roemaat.

⁹ Informatie van dhr. Machielsens bouwcoördinator van het Jongenshuis en dhr. Br. Amandus Wildrink Voorhout.

¹⁰ Informatie van dhr. F.J.B. Hulshof, Lichtenvoorde.

¹¹ Parochiememoriale 1941.

¹² Katja Boertjes, Wees gegroet... Kapellen langs velden en wegen in Gelderland.

¹³ Bron voor dit gedeelte: dhr. Lankveld, Zieuwent.

¹⁴ In Wichmond Baak is door Jonge Boerenorganisaties een veldkapel met kruisigingsscène gebouwd, in Beek een Maria Moeder Gods kapel, in Didam een Maria Koningin van de Vrede kapel. Zie ook Katja Boertjes, Wees gegroet...

¹⁵ In eerdere publicaties wordt geschreven dat het kapelletje werd opgericht als dank voor de goede afloop van de Tweede Wereldoorlog. Deze relatie blijkt niet uit de geraadpleegde documenten. Het is mogelijk dat bij de motivatie van de erflater de dreiging van de Koude Oorlog in de jaren vijftig een rol gespeeld heeft. De 'brieven' van Fatima werden toen wel eens in verband gebracht met deze dreiging.

¹⁶ C. Gietman en A. Verschoor, Een goed voor de eeuwigheid, de Gelderse Vicarie Sancti Nicolai 1501-2001.

¹⁷ Informatie van dhr. J.Kruij, dhr. A. Harbers, (90 jaar), mevr. Spanjaard-Harbers.

¹⁸ Bronnen voor dit gedeelte: A.J. Vos in: 'de Lichte voorde' nummer 24, informatie van: dhr. W. Onstenk, fam. Ten Have en mevr. Te Poele te Lichtenvoorde, en dhr. H. Bennink te Eibergen.

¹⁹ Informatie van dhr. Ebbers uit Barlo en van dhr. B. Venderbosch uit Zieuwent na in de buurt te hebben geïnformeerd.

²⁰ Bronnen voor dit gedeelte: Parochiememoriale 1947, De Gelderlander, informatie van dhr. J.L. Gries, familie J. Schenk, en dhr. H. Bennink Eibergen.

²¹ Informatie van dhr. Harrie Tanck, Vragender.

²² Informatie van Br. Amandus Wildrink, Voorhout, Museum BNS, Voorhout.